

Першина Л. В.,*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри романо-германської філології та методики викладання іноземних мов
Міжнародного гуманітарного університету***Таланова Л. Г.,***кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри романо-германської філології та методики викладання іноземних мов
Міжнародного гуманітарного університету*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ В ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Анотація. Статтю присвячено розгляду особливостей перекладу в полікультурному середовищі. Визначено поняття «переклад», «перекладацька компетенція», «полікультурне середовище». Розглянуто головні проблеми та міжкультурні аспекти перекладу та визначено їх роль у сучасній міжнародній комунікації. Окреслено чинники, що впливають на переклад як комунікативну діяльність. Проаналізовано роль перекладача у процесі міжнародної комунікації. Професійна підготовка потенційних перекладачів у ЗВО здійснюється в межах курсу теорії та практики перекладу, метою якого є формування у студентів базових, специфічних та спеціальних складників перекладацької компетентності, яка передбачає сукупність знань, умінь та навичок, які дозволяють перекладачу успішно вирішувати свої професійні завдання. У наш час переклад відбувається в полікультурному середовищі, що становить різновид соціального середовища, в якому взаємодіють представники різних соціокультурних груп, які різняться між собою національною, етнічною приналежністю, релігійними, етнічними, культурними орієнтаціями, фізичними та розумовими характеристиками.

Під час дослідження проаналізовано складники перекладацької компетенції, вивчення яких є необхідним для міжкультурної комунікації. Визначено вимоги до перекладацької компетентності перекладачів.

Розглядаючи особливості діяльності перекладача в сучасному суспільному середовищі, де взаємодіють представники різних традицій, культур і новацій, де постійно змінюються життєві ситуації, норми буття є нестабільними та непередбачуваними, доведено, що перекладач має володіти толерантністю, що передбачає потребу оволодіння емоційною стабільністю, налаштованістю на взаємодію та співпрацю. Під час дослідження у майбутніх перекладачів визначено рівень сформованості комунікативності, емоційної стабільності, інтерактивності, мотивації до успішної діяльності. Перспектива дослідження полягає у вивченні прийомів формування тексту перекладу згідно з розумінням соціолінгвістичного виміру.

Ключові слова: переклад, майбутній перекладач, полікультурне середовище, перекладацька компетенція, толерантність, готовність, комунікація.

Постановка проблеми. Процес перекладу є дуже важливим для існування суспільства як симбіозу ініціатора комунікації (комуніканта) та адресата процесу спілкування (комуніката), оскільки переклад – це різновид міжмовного спілкування, а саме

процес обміну інформацією між комунікаторами, на якому базується встановлення та підтримання контактів між членами соціальної групи різних етносів і культурних прошарків та які, у свою чергу, формують процес спілкування в суспільстві загалом [1]. Без перекладача жодна комунікація на міжмовному рівні є неможливою, будь то усна чи писемна форма. Виокремлюють певні вимоги щодо особистості перекладача, рівня його культури, етичних та моральних якостей, професійної лінгвістичної підготовки. Значення перекладу і діяльності перекладача усних і письмових текстів є безперечним. Перекладач як робить письмове оформлення текстів різних стилів та жанрів, так і бере участь в ситуаціях, що передбачають синхронний переклад. Слід наголосити, що задля перекладу в полікультурному середовищі необхідно володіти не тільки глибокими екстралінгвістичними та лінгвістичними знаннями, а й загальнокультурними знаннями з галузі країнознавства, історії і літератури. Вагомим значення набувають психологічні компетенції перекладача, знання медицини, економіки, політики, освіти, тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти комунікації в полікультурному середовищі розглядали Т. Атрощенко, С. Бондаренко, Н. Головіна, С. Лур'є, О. Миролібов, М. Миронова, І. Плужник. Міжкультурна комунікація стала предметом досліджень багатьох зарубіжних та вітчизняних учених, а саме Л. Буєва, І. Зимньої, М. Кагана, Д. Костенко, О. Потебні, В. Різун, О. Чердніченко та інших. Особливості перекладу вивчали Н. Іваницька, О. Штепуляк.

Професійна реалізація перекладу залежить від світогляду майбутніх перекладачів та їхньої комунікативної компетентності та не лише передбачає оволодіння мовою як засобом спілкування, навчання, самоосвіти, але й забезпечує вільне, нормативно-правильне і функціонально-адекватне володіння всіма видами мовленнєвої діяльності іноземною мовою на рівні, що є близьким до рівня носія мови [2]. Слід зазначити, що професійний світогляд перекладача – це система узагальнених поглядів на світ професії, яка динамічно розвивається, її роль і місце в соціумі, що визначають ставлення до галузі міжкультурної, іншомовної і міжособистісної комунікації та до самого себе як суб'єкта професійної перекладацької діяльності [3]. Професійна підготовка потенційних перекладачів у ЗВО здійснюється в межах курсу теорії та практики перекладу, метою якого є формування у студентів базових, специфічних та спеціальних компонентів перекладацької компетентності, під якою розуміють

сукупність знань, умінь та навичок, які дозволяють перекладати успішно вирішувати свої професійні завдання [4].

Інтеграційні процеси у політиці та економіці відбуваються в тісній взаємодії щодо формування єдиного світового простору. Т. Атрощенко зазначає, що загалом позитивні інтеграційні процеси, що є результатом об'єднання зусиль держав із розв'язання актуальних проблем планетарного масштабу, вносять додаткові труднощі у процес соціалізації окремої особистості. Людина постає перед проблемою необхідності навчитися жити в умовах поліфонії культур, за якої обов'язково варто мати свою власну позицію, а сформувати її можна лише в разі розуміння множинності думок [5, с. 92–95]. Теоретичний аналіз [6] засвідчив, що переклад відбувається в полікультурному середовищі, що становить різновид соціального середовища, в якому взаємодіють представники різних соціокультурних груп, які різняться між собою національною, етнічною приналежністю, релігійними, етнічними, культурними орієнтаціями, фізичними та розумовими характеристиками.

Особливості перекладу полікультурної орієнтації вимагають від майбутнього перекладача не тільки високого рівня комунікативності, але й умінь володіти своїм емоційним станом, мати високий рівень інтерактивної спрямованості та сильну мотивацію на досягнення успіху.

Мета статті – проаналізувати особливості перекладу в полікультурному середовищі та визначити рівень готовності майбутніх перекладачів до цієї діяльності.

Виклад основного матеріалу. Базовий компонент перекладацької компетенції передбачає володіння знаннями, вміннями та навичками, що є необхідними для перекладача під час усіх типів перекладу, письмового або усного, не беручи до уваги жанр перекладацького вхідного тексту (ділового, наукового, газетного, технічного або публіцистичного). До специфічних компонентів перекладацької компетенції відносять знання, уміння та навички, що використовуються у процесі одного або декількох споріднених видів перекладу (письмового, візуально-усного, абзацно-фразового, послідовного, синхронного). Спеціальні компоненти зумовлюють складники, що є необхідними під час перекладу текстів конкретних жанрів або стилів: наукових, юридичних, технічних, економічних, художніх [8].

Слід зазначити, що як письмова, так і усна форми перекладу є складними. Студенти інколи виявляють здібності під час письмового перекладу, проте усна форма перекладу становить для них труднощі. Це можна пояснити тим фактом, що ці різні види роботи вимагають від майбутніх перекладачів різних фахових здібностей. Американський дослідник Р. Тінслей стверджує, що процес формування професійної компетенції перекладача передбачає письмове або усне спілкування у різноманітних сферах діяльності суспільства; використання сучасних методів збору та обробки інформації, автоматизованих систем пошуку; застосування глобальних інформаційних мереж та електронних баз даних; допомогу глосаріїв та довідників; здійснення наукових досліджень. Виокремлюють такі характеристики особистості фахівця з перекладу, як ерудованість, розвинену культуру мислення, здатність до самоосвіти, зрозуміле та чітке висловлювання своїх думок в усній та письмовій комунікації, здібності до організації, аналіз та критична оцінка власного досвіду у професійній діяльності [9].

Слід звернути увагу на дослідження О.І. Чередниченка, який бачить взаємозв'язок професійної компетенції перекла-

дача із чотирма основними функціями перекладу. Науковець наголошує на тому, що переклад – це ефективний засіб комунікації людей, народів і культур; це засіб передачі знань (когнітивна функція); це засіб побудови нового тексту в стилістичній системі іншої мови чи культури, тому передбачає можливість рецепції (креативна функція); це засіб захисту не досить розповсюджених мов від нападу глобальних мов із метою захоплення інформаційного простору (захисна функція) [10]. Дослідник вважає, що майбутній перекладач повинен мати належний рівень мовної та культурної компетенції для забезпечення всіх зазначених функцій. Також важливим є когнітивний багаж та преференційна компетенція у певній сфері, стилістичні здібності (знання жанрів та засобів вираження у межах будь-якого жанру), змога протистояти надмірному іншомовному впливу, збереження національної культурної спадщини, розвиток і поширення рідної мови [10].

Також слід звернути увагу на знання предмета висловлювання та термінологічних одиниць, що представляють фахову спрямованість тексту. Перекладацька компетенція передбачає володіння термінологічними одиницями у двох мовних поняттях та постійне вдосконалення предметної галузі знань, напрацювання практичних навичок під час взаємодії з певними термінологічними одиницями.

Згідно з аналізом літературних джерел [11] виокремлено такі складники перекладацької компетентності, як:

- 1) фахова компетенція, що передбачає відповідні знання, вміння та навички задля дієвого виконання професійної діяльності, а саме: знання з теорії перекладу та таких суміжних дисциплін, як порівняльна лексикологія, граматики й стилістика; володіння перекладацькими нормами обох мов, що зумовлюють вибір стратегії перекладу; техніка перекладу; здатність професійного перекладу в одному або декількох жанрах та стилях в писемній та усній формах; застосування довідкових інформаційних джерел та сучасних інфотехнологій; психічні та поведінкові здібності майбутнього перекладача, вміння емоційного контролю, вирішення типових професійних завдань;
- 2) інтелектуальна компетенція включає рівень перекладацької освіченості; вміння оцінки та мобілізування власних дій, навичок;
- 3) мовна компетенція передбачає знання мовного матеріалу та здатність подолання мовних труднощів під час перекладу;
- 4) мовленнєва компетенція визначає особливе «перекладацьке» використання мови перекладу та оригіналу на обох рівнях: рецептивному та продуктивному;
- 5) семантична компетенція передбачає глибше розуміння тексту; здатність «бачення» та передачі імпліцитної складової частини оригінального тексту; застосування фонових знань поза мовної сфери перекладу;
- 6) текстотвірна компетенція включає правильне визначення типу оригінального тексту, його структури і складових елементів, знання алгоритму переходу, або перекладацької стратегії, та різних прийомів від оригінального тексту до перекладацького, зберігаючи типологічні ознаки;
- 7) інтерпретаційна компетенція визначає вміння інтерпретувати текст, а саме «бачити» його, як носій іншої мови або культури;
- 8) міжкультурна компетенція передбачає країнознавчі знання культури та традицій; використання соціокультурних даних; вміння розуміти ситуації реальності стосовно життя та побуту країни мовою перекладу.

Діяльність перекладача передбачає здатність працювати протягом необмеженого часу та вміння зосереджуватися в непередбачуваних ситуаціях, володіти терпінням і витривалою, вміти стилістично правити текст, добираючи потрібні слова, використовувати у роботі різні словники тощо. Перекладацька спеціальність вимагає від майбутнього професіонала як гарної фізичної підготовки, так і знання мови, психології та основ дипломатії. Перекладач має слідувати певним правилам поведінки й усвідомлювати визначені норми етикету під час роботи у суспільстві. Слід зазначити, що ціллю теорії і практики мовного перекладу є повага до загальних норм людства, формування виокремлених компетенцій та компетентностей, а також гуманістичного світосприйяття та певних правил етикету стосовно культури і національних аспектів.

З погляду морально-етичного аспекту перекладу перекладач повинен правильно розуміти й об'єктивно оцінювати події суспільних та політичних світових ситуацій; володіти нормами моралі високого рівня і правилами поведінки в різних обставинах; вільно орієнтуватися у нормах поведінки представників різних націй або культур сучасності, знати особливості їхніх законів, усвідомлювати певні відмінності в традиціях різних святкувань і обрядів, розуміти всілякі форми етикету у поведінці і вбранні, розпізнавати значення жестів та міміки, що є прийнятими і вживаними загалом [7].

Також вагомим є зауваження стосовно того, що перекладачу слід гарно розумітися у політичних справах держави, усвідомлювати, до чого має привести та чи інша розмова, знати як позитивні, так і негативні результати процесу перекладу і вміти вирішувати різні питання. Безперечно, це має місце у перекладацькій діяльності під час підписання всіляких державних угод, військових документів, контрактів у сфері комерції та економіки, під час переговорів на вищих рівнях життя суспільства та політики. Отже, перекладач є відповідальним за процес бесіди, її спрямованість і отримані результати. Тому слід виокремити важливість глибоких знань майбутнього перекладача у галузі дипломатії і психології.

У процесі розгляду особливостей професійної перекладацької роботи в сучасному суспільному середовищі, де взаємодіють представники різних традицій, культур і новацій, де постійно змінюються життєві ситуації, норми буття є нестабільними та непередбачуваними, дослідники зазначають, що толерантність як особлива риса, що інтегрує усілякі ціннісні установки та орієнтації, має бути ключовою у процесі перекладу.

Науковці виокремлюють толерантність як обов'язкову професійну рису перекладача сучасності, що передбачає усвідомлення себе гуманною особистістю, вміння керувати своїми емоціями та проявами волі в будь-яких складних ситуаціях під час взаємодії суб'єктів.

Звертаємо увагу на те, що в кінці XX століття толерантність стає терміном міжнародної спільноти, який характеризує засоби для взаємодії та співіснування мешканців, що мають певні відмінності. Питання толерантності у відносинах міжетнічного та соціального характеру гостро постають у наш час, оскільки передбачають норму культурної суспільної поведінки, особистісної спрямованості на рівноправну взаємодію і діалог, тому що дуже важливою сьогодні є здатність розуміти та приймати іншу національну культуру.

У процесі перекладу велике місце займає комунікативна компетенція перекладача, що включає в себе добір відповід-

ного стилю та тону бесіди у різних ситуаціях, використання знань, вмінь та навичок вживати вербальні і невербальні засоби з метою налагодити та підтримати контакти, що потрібні для міжкультурної комунікації. Майбутній перекладач під час виконання власних професійних обов'язків має застосовувати принципи рівноправності та терпимості, будувати толерантне спілкування на основі взаємоповаги та взаєморозуміння.

Майбутніх перекладачів потрібно навчати передбачати вплив стилевих особливостей власної професійної діяльності на інших представників, учити гармонізації власного стилю роботи з певними особливостями праці інших у процесі співробітництва, варто продемонструвати наслідки усвідомлення перспектив їхнього самовдосконалення та розвитку.

У процесі нашого дослідження, а саме вивчення особливостей перекладу в полікультурному середовищі, було продіагностовано та визначено рівень сформованості у майбутніх перекладачів комунікативності, емоційної стабільності, інтерактивності та мотивації до успішної діяльності.

Показниками готовності майбутніх перекладачів до комунікації в полікультурному середовищі було вибрано оптимістичне прогнозування, що перевірялося за допомогою тесту В. Пугачова «Яка у Вас мотивація до успіху?»; емоційну стабільність (анкета Г. Айзенка); інтерактивну спрямованість особистості (анкета Н. Щуркової в модифікації Н. Фетискіна); комунікативність (анкета для оцінки рівня комунікативних здібностей В. Ряховського). Результати діагностики майбутніх перекладачів наведено в таблиці 1 та на рис. 1.

Таблиця 1

Діагностика готовності майбутніх перекладачів до комунікації в полікультурному середовищі

Показники	Рівні					
	Низький		Середній		Високий	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
Оптимістичне прогнозування	1	2	40	85	6	13
Емоційна стабільність	5	11	6	13	35	76
Комунікативність	39	58	27	40	1	2
Інтерактивна спрямованість	28	53	24	45	1	2

Як видно з табл. 1, за першим показником (оптимістичне прогнозування) на низькому рівні виявлений 1 студент (2%); на середньому рівні – 40 студентів (85 %); на високому рівні – 6 студентів (13 %).

За другим показником (емоційна стабільність) на низькому рівні виявлено 5 студентів (11%); на середньому рівні – 6 студентів (13%); на високому рівні – 35 студентів (76 %).

За показником (комунікативність) на низькому рівні виявлено 39 студентів (58%); на середньому рівні – 27 студентів (40%); на високому рівні – 1 студент (2%).

Четвертий показник (інтерактивна спрямованість) – на низькому рівні виявлено 28 студентів (53%); на середньому рівні – 24 студенти (45%); на високому рівні – 1 студент (2%).

Дані таблиці свідчать, що більшість студентів мають низький рівень комунікативності (58%) та спрямованості на взаємодію (53%). Слід зазначити, що діагностування виявило високий рівень емоційної стабільності у майбутніх перекладачів (76%).

Рис. 1. Показники готовності майбутніх перекладачів до перекладу

Висновки. Переклад у межах полікультурного середовища має певні особливості та передбачає не тільки знання мови та культури, а й психологічну підготовку та формування особистості перекладача, зокрема аутотренінг, оскільки оволодіння іноземною мовою і перекладом передбачає залучення до іншої культури, оволодіння новим соціокультурним змістом. Сучасним спеціалістам у сфері перекладу також необхідно брати до уваги рекомендації Ради Європи, в яких чітко окреслюється завдання формування плюралінгвальної та плюракультурної компетенції студентів [12].

Перспективи дослідження полягають у визначенні прийомів формування тексту перекладу згідно з розумінням соціолінгвістичного виміру.

Література:

- Різун В. Теорія масової комунікації. К., 2008. 260 с.
- Миронова М.С. Деякі аспекти підготовки фахівців з перекладу до професійної діяльності в умовах вищого навчального закладу. URL: <http://intkonf.org/mironova-ms-deyaki-aspekti-pidgotovki-fahivtsiv-z-perekladu-do-profesiyanoi-diyalnosti-v-umovah-vischogo-navchalnogo-zakladu/> (дата звернення 2.11.2021).
- Таланова Ж.П. Педагогічні умови формування професійного світогляду майбутнього перекладача : автореф. дис...канд. пед. наук: 13.00.04 Кіровоград, 2007. 20 с.
- Іваницька Н.Б. Формування перекладацької компетенції в аспекті використання новітніх інформаційних технологій // Електронне наукове видання матеріалів ІХ Міжнародної науково-практичної конференції "Гуманізм та освіта". Вінниця, 2006. URL: <http://conf.vstu.vinnica.ua/humed/2006/txt/06inbnit.php> (дата звернення 26.09.2021).
- Атрошенко Т. Розвиток культури міжнаціонального спілкування у студентському колективі // Наукові записки Тернопільського державного пед. університету. Серія : Педагогіка. Тернопіль, 1999. Вип. 6. С. 92–95.
- Довгополова Я.В. Толерантні відносини студентів у полікультурному середовищі // Реалізація принципів і завдань Болонського процесу в Україні : матеріали міжнар. наук. конф. – Львів, 2005. С. 76–82.
- Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград, 2014. Вип.128. 604 с.
- Штепуляк О.С. Міжкультурні аспекти перекладу та їх роль у фаховій підготовці майбутніх перекладачів. Молодий учений. 2016. No 4.1. С. 110–113.
- Tinsley Royal L. Guidelines for college and University programs in translator training. 1973. 288 с.
- Чердиченко О.І. Про мову і переклад : мова в соціокультурному просторі, переклад як міжкультурна комунікація. К., 2007. 247 с.
- Волчанська М.Д. «Компетенція» і «компетентність» у галузі методики навчання. URL: alma.mater.luguniv.edu.ua/magazines/elect_v/NN9/1Onavppd.pdf. (дата звернення 23.09.2021).
- Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment. Council of Cultural Cooperation Education Committee. Modern Languages Division, Strasbourg. Cambridge, 2001. 260 p.

Pershyna L., Talanova L. Peculiarities of translation in a multicultural environment

Summary. The article is devoted to the peculiarities of translations in a multicultural environment. The concepts of “translation”, “translation competence”, “multicultural environment” are defined and the importance of mastering multicultural competence by future translators for establishing tolerant relations during translation is proved. The main problems and intercultural aspects of translation are considered and their role in modern international communication is determined. The factors influencing translation as a communicative activity are outlined. The role of the translator in the process of international communication is analyzed. Professional training of potential translators in higher educational establishments is carried out within the course of translation theory and practice, which aims to form students' basic, specific and special components of translation competence, which provides a set of knowledge, skills and abilities that allow translators to solve successfully their professional problems. Nowadays, translation takes place in a multicultural environment, which is a kind of social environment in which representatives of different socio-cultural groups interact, being different in nationality, ethnicity, religious, ethnic, cultural orientations, physical and mental characteristics.

In the course of the research the components of translation competence are analyzed. Requirements for trans-

lation competence of translators are defined. Considering the peculiarities of the translator in a society in which many cultures, traditions and innovations interact, where there is a constant change of life situations, instability, unpredictability, it is proved that the translator must have tolerance, which requires emotional stability, willingness to interact and cooperate. In the course of the research the level of formation of communicativeness, emotional stability, interac-

tivity, motivation for successful activity in future translators was determined.

The perspective of the research is to study the methods of forming the text of the translation according to the understanding of the sociolinguistic dimension.

Key words: translation, future translator, multicultural environment, translation competence, tolerance, readiness, communication.